

Σύγχρονη ελληνική ιατρική ορολογία και η αροέλευσή της

The origin of modern Greek medical terminology

Authors: Γιώργος Ευσταθίου, Χριστίνα Ευσταθίου.

MSc Νοσηλευτικοί Λειτουργοί NAM III Λευκωσία

Περίληψη

Μέρος της ελληνική ονοματολογίας που χρησιμοποιείται στην ιατρική, έχει τις ρίζες της στην αρχαία ελληνική γλώσσα. Μεγάλοι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι, ιατροί και ανατόμοι ασχολήθηκαν εκτενώς με την περιγραφή της ανατομίας και φυσιολογίας του ανθρώπινου σώματος. Η παρακάτω εργασία αποσκοπεί στο να παρουσιάσει την προέλευση της ονοματολογίας μερικών όρων και ονομασιών που χρησιμοποιούνται καθημερινά στην ιατρική και νοσηλευτική πράξη.

Abstract

Greek medical terminology, in the way that it is used nowadays, has its origin to the ancient Greek language. Great Greek philosophers, doctors and anatomists of the ancient years, studied the human body and tried to explain its structure and functions. The following piece of work describes the origin of many terms used by health professionals in their daily practice.

Η μελέτη της ιστορίας μιας επιστήμης ή ενός κλάδου είναι απαραίτητη, γιατί πάντοτε το παρόν συνδέεται με το παρελθόν. Κατά αυτό τον τρόπο, αποδεικνύεται η συνέχεια και δίνεται η αρμόζουσα σημασία στη σύγχρονη πραγματικότητα.

Στο χώρο της υγείας, το παρελθόν έρχεται να διαδραματίσει καίριο ρόλο. Αρκετές ελληνικές ορολογίες και ονομασίες της ιατρικής που χρησιμοποιούνται σήμερα, έχουν τις ρίζες τους στην αρχαία ελληνική γλώσσα. Αξιόλογοι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι, ιατροί και ανατόμοι ήσαν από τους πρώτους που προσπάθησαν να κατανοήσουν και να περιγράψουν το ανθρώπινο σώμα και τις λειτουργίες του. Ο φιλόσοφος Αριστοτέλης (384-323 π.Χ.), ήταν ένας από τους πρώτους που ασχολήθηκε με το φαινόμενο της ζωής και της φυσιολογίας του ανθρώπου. Τον διαδέχθηκε ο Ηρόφιλος (331-250 π.Χ.) και ο Ερασίστρατος (305-240 π.Χ.), οι οποίοι και συνεχίζουν τις έρευνές τους και ιδρύουν στην Αλεξάνδρεια την Αλεξανδρινή Ιατρική Σχολή. Την ίδια εποχή επιτρέπεται από τους Πτολεμαίους για πρώτη φορά η ανατομία ανθρώπινου σώματος. Ένας άλλος μεγάλος Έλληνας ιατρός, ο Γαληνός (131-201 ή 210 μ.Χ.), βασιλεύσε στον τομέα της ιατρικής για περισσότερα από 1500 χρόνια. Τα έργα

του στην ανατομία, στη φυσιολογία και στην ιατρική μεταφράστηκαν στα αραβικά και στα λατινικά.

Η εργασία αυτή αποτελεί μια ανασκόπηση της προέλευσης της ονοματολογίας διάφορων οργάνων του ανθρώπινου σώματος καθώς και των ιατρικών - νοσηλευτικών όρων. Για την εκπλήρωση του πιο πάνω σκοπού χρησιμοποιήθηκαν διάφορες πηγές, όπως λεξικά της αρχαίας και νέας ελληνικής γλώσσας, εγκυκλοπαίδειες καθώς και ιατρικά συγγράμματα. Παρουσιάζονται εκείνοι οι όροι στους οποίους βρέθηκε ομο- γωνμία μεταξύ των πηγών αναζήτησης.

Αμυγδαλές. Αδένες που περιβάλλουν τα στόμια της στοματικής κοιλιακής κοιλότητας προς το φάρυγγα. Ο όρος προέρχεται από την αρχαία λέξη αμυγδαλή (=αμύγδαλο) λόγω της σχηματικής ομοιότητας προς τα αμύγδαλα. Παλαιότερα χρησιμοποιείτο για τις αμυγδαλές ο όρος αντιάδες, διότι βρίσκοντο η μια απέναντι από την άλλη.

Αορτή. Μεγάλη αρτηρία εξερχόμενη από την αριστερή κοιλία της καρδιάς. Η ονομασία της προέρχεται από το ρήμα αίρω (=υψώνω, υποβαστάζω) διότι θεωρείτο ότι συγκρατούσε την καρδιά στη θέση της.

Απευθυσμένο (ή ορθό). Η τελική μοίρα του παχέως εντέρου πριν αυτό καταλήξει στον πρωκτό. Η ονομασία αναφέρεται στην ευθύτητα της μοίρας αυτής του παχέως εντέρου, σε αντίθεση π.χ. με το σιγμοειδές κόλο που έχει σχήμα S.

Αφασία. Η πλήρης αδυναμία ομιλίας εξαιτίας νευρολογικής βλάβης (π.χ. κρα- νιοεγκεφαλικής κάκωσης), παρόλο που υπάρχει επαρκής λειτουργία του στόματος και του λάρυγγα. Ο όρος προέρχεται από το «α» στερητικό και το αρχαίο ρήμα φημί (=λέγω, ισχυρίζομαι).

Αχιλλίσιος τένοντας. Τένοντας της οπίσθιας επιφανείας της κνήμης, ο οποίος καταφύεται στην πτέρνα (αχιλλίσιος πτέρνα). Την ονομασία οφείλει στο μυθικό ήρωα Αχιλλέα. Από το σημείο αυτό του σώματος του (πτέρνα) τον κρατούσε η μητέρα του Θέτιδα όταν τον βάπτιζε στα νερά της λίμνης Στυγός για να γίνει άτρωτος. Γι' αυτό το λόγο, η πτέρνα του Αχιλλέα (Αχιλλίσιος πτέρνα - οπίσθια κάτω επιφάνεια κνήμης) παρέμεινε τρωτή. Αυτή την αδυναμία χρησιμοποίησαν οι Τρώες για να φονεύσουν τον Αχιλλέα κατά τον Τρωικό πόλεμο.

Βρεγματικό οστό. Οστό του κρανίου. Πήρε την ονομασία αυτή διότι πρώτο αυτό βρέχεται (π.χ. στη βροχή).

Γλουτός. Οι σαρκώδεις μάζες της οπίσθιας και κάτω μοίρας του κορμού, οι οποίες αποτελούν τα οπίσθια άνω μέρη των μηρών. Ονομάστηκε έτσι από τη γλοιώδη (γλοιός-ολισθηρός), υγρή υφή του.

Δωδεκαδάκτυλο. Η αρχική μοίρα του λεπτού εντέρου. Πήρε την ονομασία του από το μέγεθος του (12 δάκτυλα). Σχετικά με τις μετρικές μονάδες κατά την αρχαιότητα, στη βιβλιογραφία αναφέρονται οι εξής: οργυιά, πήχη, σπιθαμή, δοχμή, δάκτυλα. Μια σπιθαμή = 12 δάκτυλα.

Θέναρ. Η προεξέχουσα μάζα στη βάση του αντίχειρα, το μέρος του χεριού με το οποίο κτυπά κάποιος, κατά άλλους η παλάμη. Ο όρος έχει τις ρίζες του στο αρχαίο ρήμα θένω (ή θείνω) που σημαίνει κτυπώ, πλήττω.

Θυρεοειδής χόνδρος. Ένας εκ των εννέα χόνδρων που αποτελούν το χόνδρινο σκελετό του λάρυγγα. Αποτελείται από δύο τετράπλευρα πέταλα που ενώνονται μπροστά σαν θυρεός (= μεγάλη ασπίδα).

Από την ομοιότητα του χόνδρου με θυρεό προήλθε η ονομασία θυρεοειδής χόνδρος.

Καισαρική τομή. Η εγχείρηση με την οποία εκμαιεύεται το κύημα μετά από τομή των τοιχωμάτων της κοιλιάς και της μήτρας. Η επέμβαση αυτή διενεργείτο στην αρχαία Ρώμη, αλλά μόνο μετά το θάνατο εγκύου γυναίκας (σύμφωνα με το ρωμαϊκό νόμο απαγορευόταν η ταφή γυναίκας χωρίς, προηγούμενα να κενωθεί η μήτρα από το έμβρυο). Όσα από τα έμβρυα τελικά επιζούσαν της επέμβασης ονομάζονταν caesares ή caesones (στα λατινικά caedeo σημαίνει κόβω). Από εδώ προέρχεται η ονομασία καισαρική τομή και ίσως και η ονομασία του Ιούλιου Καίσαρα.

Καρωτίδα. Μεγάλη αρτηρία που αιμα- τώνει το κεφάλι (εγκέφαλο) και το λαιμό. Η ονομασία προέρχεται από το αρχαίο ρήμα καρώ (ἀποκοιμίζω, ναρκώνω), επειδή με την πίεσή της προκαλείται απώλεια των αισθήσεων. Κατά άλλους, ο όρος καρωτίδα συνδέεται με τη λέξη κάρα (=κεφάλι) προσδιορίζοντας έτσι την αρτηρία που μεταφέρει το αίμα στο κεφάλι.

Κερκίδα. Οστό του άνω άκρου του ανθρωπίνου σώματος. Η ονομασία προέρχεται από τη λέξη κερκίς (το εργαλείο του αργαλείου με το οποίο περνιέται το υφάδι από το νήμα, σαίτα), λόγω της ομοιότητας του οστού με αυτή.

Κόκκυγας. Το κατώτερο τμήμα της σπονδυλικής στήλης. Στα αρχαία, κόκκυξ σήμαινε το πουλί κούκος. Ο κόκκυγας πήρε την ονομασία του από την ομοιότητά του με το ράμφος του κούκου.

Μήλο του Αδάμ. Ονομάζεται και λαρυγγικό έπαρμα. Αποτελεί μια ορατή προπέ- τεια στους άντρες στη μέση γραμμή του τραχήλου, η οποία σχηματίζεται από τη συνένωση των δύο πετάλων του θυρεοειδούς χόνδρου. Ο όρος προέρχεται από τη λανθασμένη μετάφραση στα λατινικά (και στη συνέχεια στα ελληνικά) της αραβικής λέξης Adam (=άντρας) σε Αδάμ (ο πρωτόπλαστος). Η ορθή μετάφραση είναι μήλο του άντρα (αφού παρουσιάζεται μόνο σε άντρες). Το πιο πάνω μεταφραστικό λάθος δημιούργησε την εσφαλμένη εντύπωση ότι ο όρος μήλο του Αδάμ προέρχεται από το μήλο που σφηνώθηκε στο λαιμό του Αδάμ όταν - εκπλαγόμενος- άκουσε τη φωνή του Θεού (προπατορικό αμάρτημα).

Μύλη. Το μέρος του δοντιού που βρίσκεται έξω από τα ούλα. Στη μύλη τρίβονται και τεμαχίζονται οι τροφές για να διενεργηθεί η κατάποση. Μύλη σημαίνει και μυλόπετρα. Το μέρος του δοντιού μύλη οφείλει την ονομασία του στην κοινή λειτουργία που έχει με τη μυλόπετρα (άλεσμα τροφών).

Νήσιδα. Η από το δωδεκαδάκτυλο μέχρι τον ειλεό μοίρα του λεπτού εντέρου, Ο όρος προέρχεται από την αρχαία λέξη νήσις (=νηστικός, άσητος), λόγω του γεγονότος ότι βρίσκεται πάντοτε κενή κατά τη νεκροψία.

Ούλος. Ιστός ο οποίος στηρίζει τα δόντια στη θέση τους. Πήρε την ονομασία του από την αρχαία λέξη ούλον (=τρυφερός) λόγω της μαλακής υφής του.

Προστάτης. Αδένας του σώματος. Ο όρος προέρχεται από το αρχαίο ρήμα προΐστημι (= τοποθετώ μπροστά), επειδή ο αδένας βρίσκεται μπροστά από την ουροδόχο κύστη (ίσως και να θεωρείτο ότι προστατεύει την ουροδόχο κύστη).

Πρωκτός. Το κατώτερο άκρο του πρωκτικού σωλήνα, η έδρα. Η ονομασία προέρχεται από την αρχαία λέξη προάγω (^παρακινώ, εξωθώ), λόγω της λειτουργίας του να εξωθεί τα κόπρανα εκτός του ανθρώπινου σώματος.

Σφαγή. Η μοίρα του ανθρώπινου σώματος αμέσως πάνω από τη λαβή του στέρνου. Πήρε αυτή την ονομασία διότι το σημείο αυτό χρησιμοποιείτο για τη σφαγή των ζώων.

Σφαγίτιδα φλέβα έσω. Μεγάλη φλέβα του τραχήλου. Η ονομασία οφείλεται στην άμεση ανατομική σχέση που έχει με τη σφαγή.

Ταρσός. Το σύνολο των οστών μεταξύ κνήμης και μεταταρσίου στο κάτω οπίσθιο τμήμα του ποδιού. Ο όρος προέρχεται από το αρχαίο ρήματέρσομαι (=ξηραίνομαι). Η λέξη ταρσός σήμαινε αρχικά τη σανίδα ή το πλέγμα πάνω στο οποίο αποξηραίνονται σταφύλια. Στη συνέχεια η λέξη σήμαινε καλαμωτό πλέγμα πάνω στο οποίο απο- ξηραίνοντο φρούτα, για να καταλήξει να αναφέρεται σε επιφάνειες πλατιές, όπως αυτή του ποδιού.

Τράγος. Μέρος του πτερυγίου του αυτιού. Η ονομασία προέρχεται από την ομοι- ότητά του με κεφαλή τράγου, ιδιαίτερα όταν το μέρος αυτό του αυτιού καλύπτεται από τρίχες.

Υπεζωκότας. Ορογόνος λεπτός υμένας. Αποτελείται από δύο πέταλα, το περί- τονο που επενδύει εσωτερικά τη θωρακική κοιλότητα και το περισπλάχνιο που επενδύει τους πνεύμονες. Η λέξη υπεζωκότας προέρχεται από το αρχαίο ρήμα υποζών- νυμι (= ζώνω όλα μαζί, περιβάλλω), διότι περιβάλλει ή ζώνει τους πνεύμονες.

Φρενικό νεύρο. Νεύρο προερχόμενο από κλάδους του 3ου και 4ου αυχενικού νεύρου. Χορηγεί κλάδους αισθητικούς για το περικάρδιο. Καταλήγει στο διάφραγμα. Πήρε την ονομασία φρενικό νεύρο από το φρένας (όπως εκαλείτο παλαιότερα το διά- φραγμα), διότι κατέληγε σε αυτό. Το διάφραγμα πιστεύετο παλαιότερα ότι ήταν η έδρα των ψυχικών

Βιβλιογραφία

Αραβαντινός Δ. (1989), Μαιευτική. Επιστημονικές Εκδόσεις Γρ. Παρισιάνος, Αθήνα.

Δορμπαράκης Π. (1994), Ετυμολογικό Ερμηνευτικό Λεξικό της Νεοελληνικής (2η έκδοση). Εκδόσεις Σπουδή, Αθήνα.

Ελευθερουδάκης Κ. (1940), Σύγχρονη Εγκυκλοπαίδεια. Εγκυκλοπαιδική Εκδόσεις Ν. Νίκας, Αθήνα.

Ιατρικό Λεξικό Υγεία (1994). Εκδόσεις Δομική, Αθήνα.

Μέρμηγκας Κ. (1926), Τοπογραφική Ανατομική. Τύποις Π. Γ. Μακρής, Αθήνα.

Μπαμπινιώτης Γ. (1998), Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα.

Παπανδρεόπουλος Γ. (1994), Λεξικό Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας (3η έκδοση). Εκδόσεις Ρώσση, Αθήνα.

Πλέσσας Τ. (1994), Φυσιολογία του Ανθρώπου. Εκδόσεις Φάρμακον-Τύπος, Αθήνα.

Σταματάκου Ι. (1949), Λεξικόν Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης. Εκδοτικός Οίκος Πέτρου Δημητράκου, Αθήνα.
Τεγόπουλος-Φυτράκης (1993), Ελληνικό Λεξικό (6η έκδοση). Τεγόπουλος-Φυτράκης, Αθήνα.
Bates B. (1988), Οδηγός για Κλινική Εξέταση (2η έκδοση). Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας, Αθήνα.
Kahle W., Leonhardt H., Platzer W. (1985), Εγχειρίδιο Ανατομικής του Ανθρώπου με Έγχρωμο Άτλαντα. Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας, Αθήνα.